

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6968177>

Інтенціональність свідомості – свідомий чи навмисний перехід в розумовій діяльності людини

Мурадян Н. С., аспірант,

науковий керівник – д-р філос. наук, професор Копилов В. О.

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «ХАІ»

Свідомий розум має як інтенційні, так і феноменальні властивості. Якщо психічний стан є навмисним, то він спрямований на якийсь предмет (ідеться про щось). Якщо психічний стан феноменальний, то це відчувається як особливий спосіб. Когнітивні стани, такі як переконання та бажання, очевидно, є навмисними. Один із способів подумати про стосунки між свідомістю та інтенціональністю полягає в тому, що всі свідомі стани також інтенційні. Коли я свідомо усвідомлюю відчуття (звук), то це досвід, безперечно, феноменальний; але досвід також навмисний, тому що відчуття (звук) є об'єктом або змістом мого усвідомлення. Багато філософів і вчених-когнітивистів прийняли свідомість як визначальну психічну властивість, і вони розрізняють свідомість як перцептивне усвідомлення (усвідомлення видовища, звуки, запахи тощо, якими ми ділимося) і свідомість як усвідомлення змісту моїх переживань і думки, як «мої» переживання та думки.

Когнітивні стани, такі як переконання та бажання, і стани сприйняття, такі як погляд на предмет, є навмисним; вони спрямовані на щось інше, ніж вони самі. Сприйняття є навмисними, наявність сенсорних об'єктів (на які вони спрямовані), світло, звук тощо. Інші феноменальні стани, такі як свербіж і біль, менш очевидні, навмисні, коли я усвідомлюю свій біль, тоді об'єкт моє усвідомлення – це біль. Не так зрозуміло, що об'єктом або змістом самого болю є, отже, деякі мислителі заперечують, що феноменальні відчуття (або qualia), такі як біль і свербіж, є навмисними.

Існують вагомі причини віддавати перевагу тому, щоб пояснення розуму як навмисного, так і не навмисного свідомі (особливо зі здатністю до самосвідомості). Однак не так зрозуміло, чи свідомість слід розуміти в термінах навмисності (деякі стани свідомості можуть не бути навмисним), або мати навмисність з точки зору самої свідомості.

Який тоді зв'язок між інтенціональністю та свідомістю? Чи є інтенціональність передумовою свідомості, чи є свідомість передумовою навмисності? Думки з цих питань, як не дивно, розходяться. Існують додаткові питання про стосунки між ними : навмисність і свідомість. Якщо у Brentano правильність і інтенціональність є ознакою розуму, то, мабуть, усі свідомі переживання повинні бути навмисним. Якщо якісь свідомі переживання є не навмисними, впливає, що вони також не

розумові. Це здавалося б абсурдним, підтримують думку, що деякі з наших свідомих переживань не є психічними феноменами.

Крім того, може виявитися, що свідомість випереджає навмисність і навпаки, що деякі інтенційні стани, такі як уявлення, можуть бути недоступні для свідомості (хоча і те й інше ці твердження є спірними). Отже, концепції інтенціональності та свідомості можуть перекриватись в різних точках, але не є взаємовизначальними: не всі стани свідомості є навмисними та не всі інтенційні стани є свідомими. Тому залишається відкритим і важливим питання, щоб запитати, які відносини між навмисністю й свідомістю є. Перш ніж розглянути це питання, я дам більш точні визначення інтенціональності та свідомості.

Інтенціональність зазвичай визначається як спрямованість розуму на щось інше, ніж на себе. Інтенціональність— це свідомість психічних станів, такі як надії, бажання та переконання; вони про щось інше, ніж вони самі. Поняття про навмисність можна чітко охопити щоденним запитанням «Про що ти думаєш?». Термін навмисність не слід плутати з англійським словом *intention*, я маю намір зробити щось. Це незважаючи на те, що обидва походять від латинського *intentio*, що буквально означає докладати зусиль, але також вказувати «на» або поширюватися «до». Схоласти середньовіччя, наприклад Фома Аквінський, використовували цей термін в обох відчуттях: наміру зробити якусь річ і в обмеженому технічному порядку (напряму на об'єкт), яке все ще актуальне сьогодні.

Психолог і філософ XIX століття Франц Brentano дав формулювання інтенціональності, що лежить в основі сучасного мислення у філософії та когнітивних науках сьогодні. Brentano стверджував, що інтенціональність була визначальною ознакою психічного, те, що він назвав ознакою, що всі розуми навмисні. Крім того, він стверджував, що ніщо фізичне не виявляло навмисності; немає фізичних об'єктів, які є навмисні. Він дійшов висновку, що інтенціональність є особливістю психіки, яка дозволяє нам розрізняти розум і фізичні явища та що розум не був фізичними особами. Це одне з центральних завдань сучасної філософії, психології, нейронауки та штучного інтелекту (що можна разом описати як когнітивну науку), щоб пояснити, як фізичні особи можуть мати розум, а точніше, як можуть фізичні системи також бути навмисними системами.

Нед Блок розрізняє три різні органи чуття свідомості. Перший – це феноменальна свідомість (P-свідомість), знайоме відчуття свідомого досвіду, як воно є. Свідомі переживання мають феноменальний характер, або, інакше кажучи, вони мають сенсорні якості (інакше відомі як квалія).

Другий – це свідомість доступу (A-consciousness). Свідомий стан є A-свідомим, якщо він готовий до використання в міркуваннях і безпосередньому раціональному контролю думки й дії. P- і A-свідомість хоча різні, але будуть часто взаємодіяти. Нарешті є рефлексивна або

моніторингова свідомість. Це сума до усвідомлення власних свідомих переживань і думки. Класично це було відомо як інтроспекція і часто вважалося різновидом внутрішнього почуття, спрямованого на свідомі переживання, але більше останнім часом почали думати про рефлексивну свідомість як своєрідне уявлення змісту свідомості, особливо в Розенталя й Деннета. Основний момент розбіжностей полягає в тому, чи є феноменальна свідомість навмисною. Це приводить до питання про пріоритет пояснення: чи необхідний феноменальний досвід для інтенціональності, чи є всі феноменальні переживання просто переходом до інтенційних станів (уявлення) переживання?

Теза Brentano полягає в тому, що інтенціональність відрізняє психічне від фізичного. Властивість навмисного неіснування є властивістю, яку можна знайти тільки в психічних станах і ніколи у фізичних об'єктах чи процесах. Чізхольм повернувся до цієї тези увагу філософів кінця ХХ ст., стверджуючи, що інтенційні стани, такі як віра, не можна було врахувати просто в термінах поведінки або поведінкової диспозиції. Це відбувається, тому що такий поведінковий аналіз є циркулярним; вони залежать до інших навмисних станів. Чізхольм зробив висновок згідно з тезою Brentano, що поведінкові, редуکتивні або фізикалістські пояснення навмисності були приречені на провал. Іншу відповідь запропонував Даніель Деннетт, який вважає, що навмисні ідіоми не описують будь-які реальні явища, але вони мають інструментальне значення для прогнозування поведінки складних фізичних систем, таких як люди. Хоча фактичних інтенційних станів або об'єктів, на рахунок Деннета, навмисна ідіома переконань і бажань та інших інтенційних станів необхідно, щоб мати можливість передбачити та пояснити поведінку оточення, замість складної розповіді про те, як працює наш мозок і тіло. Ще більш амбітну відповідь на виклик продемонстрував Фред Дрекке, що існують фізичні системи, які, тим не менш є навмисними системами. Він дав детальний теоретичний виклад, який показує, що існує багато природних станів, які вказують на особливості їх місцевого середовища. Це підводить нас до репрезентативного стану навмисності.

Відхід від пояснення Brentano про інтенціональність у термінах навмисного чи психічного неіснування завершується підходом, де з'являються розум і пізнання, які по-різному позначені: утілений розум; розширений розум; розподілене пізнання; когнітивна інтеграція. Крім того, Мерло-Понті дав нам поняття дорефлексивного свідомого суб'єкта, які по суті втіленні та розташовані в середовищі. З цієї вихідної точки свідомий суб'єкт і інтенціональність дуже відрізняються від Декартова-бrentанської вихідної точки, у якій навмисність — це цілком внутрішня справа.